

... bez k o n textu ...

Jana
Juráňová

tázka, ktorá je pozoruhodná už tým, že si ju nikto nekladie. Namiesto slova feminizmus, ktoré do slovenských hláv preniklo zatiaľ len v podobe nemiestnej nadávky, prípadne ako označenie činnosti niekoľkých frustrovaných žien, ktoré už nevedia, čo by so sebou mali robiť, by sa zišlo slovo iné. Nebudem však vymýšľať nijaké nové slová, nebudem sa vyhýbať slovu feministka, aj keď riskujem, že ma označia za frustrovanú, prípadne takú, čo sa vydeľuje zo skvelej demokratickej slovenskej spoločnosti tým, že ju – slovenskú demokratickú spoločnosť – už aj tak chudinku dosť zdecimovanú, narúšam tým, že sa z nej vydeľujem ako feministka. Ako keby nestačili iné pohromy, všakáno?

Neviem, ako nazvať to, čo bude nasledovať v ďalších riadkoch. Viem len, že ak chcem uvažovať o stave feminizmu na Slovensku, musím začať od stavu uvažovania ako takého. O stave uvažovania na Slovensku. A to je už sama osebe veľmi smutná téma. V tomto smere sa – *päť rokov po...* aj napriek odbúraníu informačných bariér a otvoreniu hraníc – udialo strašne málo. Ak mám hovoriť o vydeľovaní sa z už aj tak zdecimovanej a Mečiarom sústavne do bezbranného stádočka zaháňanej úbohej slovenskej inteligencie, alebo tej časti ľudí, ktorí sa tak sami nazývajú, alebo – prípadne – časti ľudí, ktorí si hovoria, že sú slušnou demokratickou menšinou, musím sa z tohto stádočka veľmi nahlas a vehementne vydeľiť. Odmietam sa identifikovať s kýmkoľvek na negatívnom princípe, to jest na princípe, že sme proti Mečiarovi. Napokon, ako sa to na Slovensku čoraz jasnejšie ukazuje, takých, čo sú proti Mečiarovi, bude čoraz viac, ich rady budú posilňované tými, ktorých onen večne sa vracajúci politik nejako nahnevá, urazí a ktorí s ním teda už

nebudú môcť súhlasiť. Na uvažovanie o svete a na rozširovanie obzoru a najmä na vytváranie – otváranie demokracie na Slovensku je to však – pre mňa – málo. A aj keby nie. Časy komunizmu nám už jednu identifikačnú skúsenosť poskytli. Hŕstka ľudí, ktorí sú všetci za jedno, alebo všetci proti jednému, sa rozdelí na jednotlivcov, len čo nepriateľ pomínie. Nepriateľ nemusí pominúť. Aj tak nechcem byť časťou čo i len hŕstky. Chcem byť sama sebou.

Áno, je tu latentne prítomná, alebo aj nahlas vyslovená výčitka, že máme teraz na Slovensku dosť iných starostí na to, aby sme sa ešte zaoberali nejakým feminizmom. Tú výčitku počujem a moja odpoveď na ňu znie: Dôrazne namietam. Pretože na Slovensku sa musíme zaoberať všetkým, čo sme za najmenej posledných dvadsať rokov zanedbali a zameškali. Ja ako žena sa teda zaoberám tým, čo som za posledných najmenej dvadsať rokov zameškala. V mojom prípade to okrem mnohých iných hektických dobíhaní znamená aj to, že sa môžem, chcem a pre rast seba samej **musím** zaoberať tým, čomu sa na Slovensku s úškrnom, pejoratívne a nepoučene hovorí feminizmus a pod čím si slovenskí intelektuáli zhodne so slovenskými neintelektuálmi predstavujú len to, že kdesi v Kanade muž nemá právo žene otvoriť dvere alebo podržať kabát a ona sa potom už nemôže cítiť ako žena. Neviem, ako je to v Kanade, nebola som tam, ale keby som mohla slovenským mužom vyčítať len to, že mi nepodržia dvere alebo kabát, nevyčítala by som im nič. Navyše – a to začína byť prípad v susedných Čechách – aj dvere feminizmu otvárajú muži a referujú svojim nežnejším polovičkám, akýže je to nezmysel, a nech si s tým *harašením* dajú radšej pokoj. Tak ako to vlastne je?

Je taká jedna rozprávka – slovenská ľudová – a volá sa *Nebojsa*. Nebojsa je hrdina, už podľa mena je jasné, že nebojácny, odvážny. Vyhľadával dobrodružstvá a najmä situácie, z ktorých, ako píše Dobšinský, „*druhým ľudom už pri rozprávke vlasy na hlave vstávali*“. Keď

už doma vyskúšal všetko a ničoho sa nezľakol, vybral sa do sveta a tam – akože inak – natrafil na zakliaty zámok. V tom zámku ho po tri noci všelijaké príšery strašili a morili a keď tomu celému prišiel na kĺb, zistil, že v tom zámku je zakliata krásna panna. Nuž a kto Nebojsovi poradil, ako si s príšerami poradiť? Táto krásavica. Za to, že mu poradila ako a čo, a on to všetko vytrpel, zároveň ju odkliat a chcel si ju vziať za ženu. Lenže, naskytla sa v rozprávke, ktorá už dávno mala šťastne skončiť, iná žena – tentoraz zlá striga, ktorá chcela Nebojsu oženiť so svojou – akože inak – škaredou dcérou, a tak ho uspala. Jeho krásna panna si myslela, že je mŕtvá a odišla domov. Našťastie, Nebojsa natrafil ešte aj na inú ženu – tentoraz Múdrú starenku, ktorá mu poradila čo a ako a pomohla mu, aby sa napokon dostal ku svojej krásnej odkliatej panne i sa s ňou oženil. Napokon to všetko dopadlo – ako v rozprávkach. Zlá striga svoju zlú a škaredú dcéru za Nebojsu nevydala, ale Múdra žena mu dopomohla k tej, čo on s pomocou nej samej – teda ženy – odkliat. Rozprávka. Že by náhoda? *Ako áno, ako nie.* Sú aj iné rozprávky. Vystupuje v nich zlá macocha, dobrá starenka, zlá striga, statočná dcéra, čo svojich zhavranených bratov odkľaje, mlčanlivá kráska, ktorá slova nepreriekne, nech jej aj trojo detí zahrdúsia, všetko vydrží, dobrá Popoluška, ktorá za odmenu dostane krásneho princa, jej zlé nevlastné sestry a zlá macocha, zlá striga, čo chce Janíka a Marienku upiecť a zjesť, a napokon, Marienka to je, ktorej skrsne v hlave nejaká myšlienka, takže seba i Janíka zachráni. Práve v tejto rozprávke – o perníkovej chalúpke – vystupuje okrem zlej macochy a zlej strigy aj otec detí. Len je taký akýsi – úbožiak jeden – nevýrazný. Macocha prikáže a on – neprotirečí a odvlčie vlastné dietky do lesa, nech ich tam dravá zver zožerie. A rozprávka pokračuje bez toho, aby mal tento otecko nejaké znamienko – kladné, alebo záporné. To zlá macocha ho nahovorila, nuž, čo mal robiť, neborák.

Neviem, čo vyplýva z tohto stručného, neúplného a ideologicky zaťaženého prierezu naším duchovným dedičstvom. Či fakt, že kedysi dávno naozaj existoval matriarchát a ženy mali všetko v rukách, alebo, že to boli práve ženy, ktoré ústnym podaním odovzdávali tieto rozprávky z generácie na generáciu, a tak ako aj dnes – rozdeľované nadvládou mužov a paralyzované žiarlivosťou, že každá stratí toho svojho – vytvárali zlý obraz o svojej sokyni a dobrý o sebe. Neviem. Ale že sme týmto dedičstvom odchovaní, to ťažko poprieť a ešte ťažšie prekonať.

Nebojsa bol odvážny mladý muž a na svojej odvážnej

cestě narazil – akože inak – na ženu, ktorá ho získala a ku ktorej mu pomohla iná – už nie krásna, ale stará a Múdra žena. Nebojsa sa teda nemusel ničoho báť. Ako je to však v našej dnešnej – mimorozprávkovej realite?

Keď vyšlo tretie číslo feministického časopisu *Aspekt*, číslo zámerne venované *feminizmom*, aby sme zdôraznili, že nejedná sa o jeden feminizmus, ani dva, ani tri, ale že na každý problém, o ktorom sa z feministického hľadiska diskutuje, jestvuje veľa náhľadov, a to veľa feministických náhľadov, povedal kolega: Tak, moja žena mi povedala, že konečne pochopila, že feminizmus nie je proti mužom. Je to tak? Spýtal sa ma. A ja – nepripravená a zaskočená úroveňou otázky, ktorú by som už v istom štádiu a na istej úrovni nepredpokladala – ja som teda, nepripravená, odpovedala – *áno, je to tak: feminizmus nie je proti mužom.* A už vtedy som pocítila na dne duše svrbenie, ktoré vždy znamená – „si si istá, že neklameš? Že nehovoriš len tak do vetra“?

Odpoveď neznie – *feminizmus nie je proti mužom* a odpoveď neznie ani *feminizmus je proti mužom.* To, čo sa úzka – zatiaľ veľmi úzka a čoraz užšia – skupinka žien okolo *Aspektu* pokúša robiť je, pardon, ale stáva sa z toho už takmer fráza: *scitlivovať vedomie na isté veci.*

A preto uvediem niekoľko príkladov, keď moje – do istej miery už scitlivené – vedomie reagovalo veľmi bolestivo na isté signály, ktoré sa v spoločnosti vnímajú ako úplná samozrejmá.

Lubomír Feldek v jednej svojej básni napísal, že žena má medzi nohami vyrúbanú dieru. Tomáš Janovic si na stránkach denníka SME zaspomínal na staré dobré 60. roky a na jeden vtíp, ktorý spočíva v tom, že opitý muž sa vracia z flámu, príde do bytu, vyspí sa so ženou, ktorá tam je v posteli, a potom povie, prepáč, musím už ísť, lebo tá moja stará striga ma zabije. A potom zistí, že tá žena, s ktorou sa vyspal, bola jeho vlastná – stará striga.

Denník SME, keď písal o niekoľkonásobnom vrahovi a znásilňovačovi žien Rigovi, dal článku titulok: *O. Rigo bol vraj nežným milencom.*

Myslím si, že netreba pokračovať, aj keď príkladov by bolo ešte dosť. Zámerne som vybrala len také, ktoré sa spájajú s menami alebo s médiami, od ktorých vyžadujem istú úroveň. Lebo tú na Slovensku nevyžadujem od každého. Ak by sa na stránkach – zatiaľ jediného – feministického časopisu na Slovensku *Aspekt* objavili podobné – jemne povedané – invetívny na adresu mužov, chápala by som zdesenie a strach

z toho, že feminizmus je proti mužom. Nič také sa však nedeje a časopis *Aspekt* nevznikol na to, aby sa tam uverejňovali invetívny proti mužom.

Hoci, keď si človek prelistuje napríklad humoristický časopis *Roháč*, musí zistiť, že tí, čo ho produkujú, sú zjavne proti ženám a možno o tom ani nevedia. A nikto neprotestuje. Ani ženy, ani muži - ani muži, ktorí občas nejakej tej žene aspoň raz v živote vyznali lásku.

Bývalý minister obrany Pavol Kanis sa na jednej tlačovke pochválil tým, že na Slovensku máme novú zbraň - húfnicu - a húfnica dostala meno Zuzana. Považujem to - so svojím možno chorobne precitlivým vedomím - za urážku všetkých žien. Prečo sa húfnica, aj keď gramaticky ženského rodu, ale s evidentne mužsky pripomínajúcim tvarom, nevolá Vladimír? Alebo Adolf? Alebo Josif?

Keď sme v prvom čísle *Aspektu* uverejnili dve odozvy na prišerné veci, ktoré sa diali a stále dejú v bývalej Juhoslávii, a sústredili sme sa pritom na znásilňovanie žien, boli nám vyčítané dve veci. Po prvé, že sme surové. My. Nie tí, čo znásilňujú ženy, ale my - ženy, ktoré o tom píšeme. A po druhé, že sme sa z celej tej vojnovy hrôzy sústredili len na takú vec, ako je znásilňovanie žien. Na moju otázku, prečo už dávno niekto nenapísal niečo aj o tom ostatnom, čo sa v bývalej Juhoslávii deje, som nedostala odpoveď. To, čo sa deje okrem znásilňovania, mi nie je ľahostajné, ale môžem si vybrať, o čom budem písať. A nebránim nikomu inému písať o tom, čo páli jeho. Píšem o tom, čo je pre mňa bolestivejšie, čo viac cítim na koži. Zabíjajú deti, vraždia starých ľudí, znásilňujú a zabíjajú ženy. Áno, aj mužov. Muži mužov. Zabíjajú sa medzi sebou. Možno už aj ženy vraždia. Svoje nenarodené alebo narodené, ale násilne počaté deti. Nevieť o tom veľa. Viem však o tom, že na začiatku vojny sa ženy v celej Juhoslávii svorne spojili proti vojne.

Pri ďalšej debata za stolom a pri víne sa jeden kamarát spýtal: počujte, ženy, ale hádam sa len nespojíte s Mečiarom zato, že má v parlamente najviac žien?

A ja som sa ho namiesto odpovede s hrôzou spýtala: A to ma tak málo poznáš?

Prečo by som sa ja, alebo ktorákoľvek rozmýšľajúca žena, mala spájať alebo identifikovať so ženami v parlamente? Zato, že sú to ženy? A čo tam robia? Robia tam to, čo vidia na očiach svojím straníckym šéfom. Robia kariéru, akú sa naučili robiť počas komunistického režimu - niekedy cez mŕtvolu. Poväčšine sú nekompetentné. Česť výnimkám. Čo robia slovenské ženy v slovenskej politike? Tlačové tajomníčky, hovorkyne, sekretárky, prípadne riaditeľky sekretariátov. Prečo na

mítinchoch HZDS práve ženy doslova orgasticky skandujú *Vlado, Vlado*, keď vidia svojho milovaného? Prečo by som sa s nimi mala stotožniť na základe biologických daností? Akú politiku robia poslankyne v slovenskom parlamente? Nakoľko vykonávajú nezmyselnú a zlú politiku a nakoľko držia mužov v opratách - neviem, iba tuším, že do veľkej miery. Čuduj sa však svete - naši Nebojsovia sa ich neboja. Boja sa feminizmu.

No jo, povedala mi Lída Rakušanová, keď som sa jej kedysi pred pol rokom postážovala na toto celospoločenské nepochopenie. Bodaj by sa nebáli. Veď vy sa vnútorne oslobodzujete, pracujete na sebe, na vlastnom sebauvedomení. Vy sa im vymykáte spod kontroly! Tolko nepresný citát Lídy Rakušanej. A je to tu. Otázka moci. Vplyvu, ovplyvňovania. Otázka využívania a - žiaľ - aj zneužívania. Obojstranného. Otázka moci a zbraní, ktorou sa moc presadzuje. Otázka ženských zbraní a mužského násillia. Niekedy, pravdaže, veľmi jemného.

Tak ako to teda vlastne je? Je feminizmus na Slovensku proti mužom? Nevieť, podľa niektorých reakcií niektorých mužov to vyzerá tak, že je. Ale prečo, na to sa necítim povolaná odpovedať. Môžem sa len pýtať: Prečo sa muži - niektorí - cítia feminizmom ohrození? A čo z toho pre mňa vyplýva? Podriadim sa ich strachu, alebo?... A napokon, prečo sa na Slovensku (ale aj v Čechách) feminizmu boja aj ženy?

Dalo by sa dlho a veľa hovoriť o problematizovaní si vlastných životov - životov mužov i životov žien. Dalo by sa dlho a veľa hovoriť o ohrození vlastného duševného pokoja tým, že si uvedomím problémy, ktoré si skrývam sama pred sebou - sám pred sebou - a - pochopiteľne - pred inými. Feminizmus nikoho nenúti, aby si tieto problémy odkrýval. Len dáva tú možnosť. Dáva nástroje. Prostredníctvom psychoanalýzy, ktorá v dielach svojich autoriek, v rozpore s divánovými praktikami Freuda (povedané veľmi zjednodušene), odkrýva veci zakryté a prekryté. V pedagogike, v teológii, vo filozofii, v literárnej vede, vo všetkom, lebo na všetko sa možno pozrieť aj očami ženy a nielen očami muža - a to muža - neutrála, alebo ženy, naučenej a podriadenej očiam muža, ženy paralyzovanej strachom z toho, že sa mu - mužovi - znepáči. Áno, ak muži budú veľmi chcieť, bude feminizmus proti nim, ale len a len ich zásluhou. Ak sa ho - feminizmu - ženy budú chcieť báť, iste budú mať prečo a nijaká feministka im to nebude vyčítať. Feministka - feministky len budú smutné z toho, že svet je chudobnejší o jeden úprimný ženský pohľad,

o jednu možnosť sebareflexie, ktorá by mohla sebareflexiu ľudského rodu, skladajúcej sa z reflexie mužov a žien, urobiť bohatšou. Nič viac, ale ani nič menej. Lebo feminizmus sa pýta mňa a každej ženy: Kto si? Vieš, kto si? Chceš to vedieť? Chceš byť sama sebou, alebo chceš byť sokyňou niekoho? Chceš si nájsť svoje Ja, alebo sa chceš podobáť na Ja milenky muža, o ktorého máš záujem? Chceš sa omladzovať, aby si nebola ohrozovaná mladšími? Alebo chceš zmysluplne starnúť? Čo chceš? A čo nechceš? Feminizmus nikomu neberie možnosť starať sa o chorých, starých, trpiacich bez nároku na uznanie, vychovávať deti, variť, upratovať. Len sa pýta: Chceš byť v tom úplne a celkom sama? Bez nároku na uvedomenie si, že za týmito činnosťami je istý – nemalý – výdaj energie? Feminizmus sa pýta: Chceš byť múzou? Chceš byť ticho existujúcou bytosťou, ktorá vyplní priestor ako fototapety alebo ako hudba plynúca z magnetofónu? Alebo chceš byť partnerkou? A čo muži? Kým chcú byť oni? A koho chcú mať v žene? Dialóg. Kľúčové slovo. Dialóg ako porozumenie, alebo – neporozumenie. A frustrácia z neho – z nemožnosti porozumenia – sa lieči: na futbalových štadiónoch, pri pive, alebo – na opačnom póle – pri pavlačových klebietkach, pri sťažovaní si na toho „môjho“.

A na záver ešte jedna rozprávka, tentoraz však nie ľudová.

Bola raz jedna rohožka. Tíško stála pri dverách a čakala, kým prídu topánky a obrúť sa do nej. Slúžila len na to. Topánky chodili po svete, vykračovali si, blúdili, túlili sa, chodili na skusy i do práce, skrátka – kade-tade. A ako tak chodili, vždy sa na ne nalepil nejaký ten kúsok blata, piesku, lístok zo stromu – suchý a zvädnutý, lístok z margarátky – značne rozšliapaný, občas psie hovienko, občas semienko z nejakej rastlinky, trávy, kvietku alebo tak. Čo topánky priniesli, to rohožka prijala. A to bol jej obraz sveta. Potom ju raz za čas vytriasli, aby mohla nanovo do seba načerpávať špinu, ktorej sa topánky potrebovali zbaviť. Špina je súčasťou sveta. Sú to kúsky sveta. Neusporiadané, také, čo k sebe nepatria, čo sú vytrhnuté z kontextu. Spoločné majú len to, že ich jedny topánky doniesli a obtreli o jednu rohožku. Jestvuje nejaký dialóg medzi topánkami a rohožkou? Čo zakúsia topánky vo svete? A čo o tom vie rohožka? Čo topánky porozprávajú rohožke? A čo im na to rohožka môže odpovedať? Atakďalej a tak donekonečna, život náš každodenný, pokračovať netreba. Helène Cixous v *Smiechu Medúzy* píše: „Každá žena pozná ten mučivý pocit, keď sa odhodlá prehovoriť.

Srdce sa jej rozbúši, chvíľami úplne stráca slová, stráca pôdu pod nohami a slová jej vypadávajú (z pamäti) – až natoľko opovážlivá musí byť a až takú odvalu si hovorenie vyžaduje od ženy, až také obrovské to je, keď sa žena odhodlá prekročiť tú hranicu mlčania, keď prehovorí – keď čo i len otvorí ústa – verejne. Je to obrovský počin. A žena pritom musí prekonať dvojité bariéry, pretože, aj keď sa odhodlá, jej slová takmer vždy narazia na hluchotu mužského ucha, ucha, ktoré je navyknuté počúvať len jazyk, ktorý hovorí v mužskom rode, v masculíne.“

Potiaľ Cixious. Myslím, že nemusím zdôrazňovať, že Cixious nehovorí v *Smiechu Medúzy* o ženách ochotných rozprávať vždy a všade tak ako treba a ako sa to vyžaduje podľa dobrého tónu, prípadne tak, aby milo exhibicionisticky a koketne provokovali. Cixious hovorí o ženách, ktoré sa len učia poznávať seba ako tie, čo sú iné, učia sa formulovať a odhodlávajú sa hovoriť. Učia sa vidieť svet svojimi – ženskými očami. A tak: **päť rokov po...** Ako sme na tom? Začínajú sa – sporadicky, pomaličky, nenápadne, objavovať ženy, ktoré sa to chcú učiť. Chcem medzi ne patriť a dúfam, že medzi ne patrím. Nesie to so sebou riziko vyčlenenia sa z hufu žien, ktoré hovoria tak, ako sa patrí v dobrej spoločnosti. Nesie to so sebou riziko, že sa budem občas zajakať a poskytovať dobrý materiál na mizogynne vtipy britkým slovenským humoristom. Nesie to so sebou riziko, že mi povedia, že sa oddeľujem, a teda – že budem/som outsiderkou. Nesie to so sebou riziko, že sa o sebe dozviem to, čo by som možno radšej nevedela. Nesie to so sebou výhodu, že nebudem musieť módne omieľať frázu o *živote v pravde*, ale skúsím ju žiť. Päť rokov po...

Za päť rokov sa teda pre mňa v tomto smere zmenilo len to, že mi viac vecí bije do očí, že ma viac vecí uráža a rozčuľuje. Niekedy aj bolí.

Ale – ako povedala Slavenka Drakulić – päť rokov je príliš krátka doba. Aj desať rokov je krátka doba. Nevie, koľko rokov treba. Nevie, koľko rokov treba pre posttotalitný svet, koľko pre Slovensko špeciálne a koľko pre mňa osobne. Prešli časy päťročnic a prešli aj časy bilancovania. Feminizmus ako úžasne inšpiratívne otváranie dverí nechcem hodnotiť, bilancovať ani plánovať. Chcem sa ním nechať naďalej inšpirovať.

Tento text odznel ako príspevok na konferencii *Päť rokov po...* 16. decembra 1994 v Budmericiach.

OPRAVA

Vnútoraná strana obálky:

text k obrázku: Stará žena zobrazená ako symbol zúfalstva. Georg Penz r. 1534.

1. strana:

text k obrázku: Skúška vodou. Pravdepodobne začiatok 18. storočia.

4. strana: Podnadpis k článku *...bez kontextu...*

Ako je to s feminizmom na Slovensku?

76. strana:

Z nemčiny preložila Alma Münzová

Redakcia Aspektu sa Vám ospravedlňuje.